

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 316.3(=161.2):7.011

ВПЛИВ МИСТЕЦТВА НА ПРОЦЕС КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСТВА ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО ПЕРІОДУ

Авер'янова Н.М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті показано, що використовуючи мистецтво як специфічний інструмент впливу на суспільну свідомість, можна консолідувати українство навколо значущих для української держави цінностей і смислів. Іншими словами, мистецтво можна перетворити на дієвий чинник формування духовних потреб, національно-патріотичних почуттів та національної свідомості українства. З'ясовано, що в наші дні мистецтво слід розглядати як важливий соціокультурний інструмент досягнення порозуміння між країнами і спільнотами.

Ключові слова: постколоніальна доба, культурно-мистецькі проекти, культурні (креативні) індустрії, художнє кіно, художня література.

Постановка проблеми. Вступивши в постколоніальний період Україна зіштовхнулася з низкою принципово нових завдань та проблем, серед яких і проблема консолідації українства. Слід зазначити, що чимала кількість науковців під постколоніальною добою розуміє початковий період незалежного розвитку колишніх колоній, тобто період після здобуття незалежності, «цей період пов'язаний з вибором вивільненими країнами адекватного шляху політико-правового, економічного і соціокультурного розвитку, з кардинальними суспільними перетвореннями, а також зі зростанням протиріч у багатьох сферах суспільства» [3, с. 87].

Українство, щоб консолідуватись має орієнтуватись на майбутнє, тобто воно повинно чітко уявляти кінцеву мету, якої прагне і мобілізувати свої зусилля для її досягнення. Консолідація українства залежить від багатьох чинників, серед яких – спільність ідеї, мети, діяльності національної еліти, що має бути взірцем суспільної єдності, політична культура, державна мова, історична пам'ять, економічні та освітньо-виховні чинники, релігія, мистецтво та ін. Авторка даної статті зупиняється на одному з чинників консолідації українства – мистецтві, яке як естетичний феномен культурно-історичного розвитку соціуму впливає на всі сфери суспільної практики. Маючи здатність впливати на пізнавальну, емоційну та вольову сфери громадян, на їхню свідомість і підсвідомість, воно здатне змінювати цінності, ідеали, стереотипи й установки суспільства в цілому. Тобто використовуючи мистецтво як специфічний інструмент впливу на суспільну свідомість, можна консолідувати українство навколо значущих для української держави цінностей і смислів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні дослідження суспільної єдності та солідарності були закладені Е. Дюркгеймом, Ю. Хабермасом. Суттєві розробки до проблеми суспільного згуртування внесли такі вчені як Н. Джонсон, Дж. Кларк, Дж. Лоренс, Р. Мартін, Дж. Сакс, А. Сміт та ін. У вітчизняній науковій літературі питання щодо консолідаційних процесів україн-

ського суспільства та українства висвітлювалися у працях політологів, філософів, істориків і соціологів: В. Баранівського, І. Варзара, Т. Воропаєвої, І. Грабовської, В. Євтуха, О. Картунова, А. Колодій, І. Кресіної, В. Крисаченка, Г. Луцишин, Є. Магди, М. Обушного, О. Оржель, М. Поповича, Ю. Римаренка, М. Степико, В. Фесенка та ін. Проте, незважаючи на досить великий дослідницький інтерес до проблематики консолідації, багато аспектів залишаються недостатньо вивченими та проаналізованими. Зокрема, ті, що безпосередньо торкаються теми цієї статті, що і обумовило її мету – з'ясувати вплив мистецтва на консолідаційні процеси українства.

Виклад основного матеріалу. Після розпаду СРСР в українській державі залишилась радянська модель культурно-мистецької політики, яка з часом лише доповнювалась національно-демократичними гаслами. Упродовж усього періоду існування незалежної України відбувався процес подолання суспільством колоніальної специфіки українського культурно-мистецького простору, бо, як підкреслює основоположник постколоніальної теорії Едвард Саїд, «між імперською політикою та культурою існує на диво безпосередній зв'язок» і культура завжди була співучасна у справі імперського завоювання та колонізації [6, с. 37-51]. Важливо й те, зауважує Ева Томпсон, що «російський колоніалізм значною мірою залежав від національної ідентичності та експансіоністської політики щодо сусідніх країн» [7, с. 20]. Багаторічна пасивність і непослідовність української державної політики у сфері культури і мистецтва, призвела до того, що нині в Україні домінує зарубіжний культурний продукт, у тому числі й російський. Останній у своїй більшості перетворився на витончену пропаганду Кремля, що гальмує процес консолідації українства.

Водночас в останні роки в українському культурно-мистецькому просторі позитивним стало те, що було визначено пріоритети в цій сфері – розвиток вітчизняної кіноіндустрії, відзначення історичних подій України, підтримка національних театрів, заповідників, національних художніх колективів, тобто сформовано систему мис-

тецьких заходів, які мають можливість сприяти консолідації українства. Оскільки кіно є одним з найпопулярніших видів мистецтва сучасності, об'єднуючим творчість і виробництво, то саме на нього покладаються великі надії щодо збереження культурної самобутності України, національної ідентичності та консолідації українства. Художнє кіно – засіб культури, освіти і пропаганди, воно наймасовіше з усіх видів мистецтв і саме в ньому об'єднані різні комунікативні системи. Окрім цього воно відіграє значну роль у таких сферах суспільного життя як розваги, наука та політика. Специфіка художнього кіно в тому, що воно впливає на глибинні пласти свідомості, торкається всіх струн душі людини та водночас відображає актуальні проблеми сучасності. Воно надзвичайно схильне до міфологізації, до розробки і втілення міфологічних змістовно-образних моделей. Кіно, виносячи у сферу свідомості індивідуальні та соціальні міфи, переосмислює їх по новому, з врахуванням специфіки реальної дійсності.

На сьогодні перед українською мистецькою спільнотою для оптимального подолання наслідків колоніального минулого українства постало надзвичайно важливе завдання – створення патріотичного кіно. Як зазначав Едвард Саїд: «Ніщо не видається таким легкодоступним, зручним і привабливим, як звернення до традиції, національної й релігійної ідентичності, патріотизму. А позаяк ці звернення підсилює і розповсюджує вдосконалена медіа-система, орієнтована на масові культури, вони приголомшливо, щоб не сказати моторошно, ефективні» [6, с. 456]. На нашу думку, патріотичне кіно – це не обов'язково реконструкція минулого України та фільмування її відомих історичних осіб, це кіно і про людей, які ризикуючи власним життям захищають свою Батьківщину, працюють для її розвою, рятують інших людей, наприклад, від наслідків аварій, ураганів, пожеж, повеней та різних непередбачуваних обставин; це кіно, яке осмислює питання війни і миру; кіно про людей з гуманістичними принципами і високими духовними потребами, що активно їх відстоюють; про людей, які мають почуття власної гідності і вміють боротися за свої ідеали. Такі українські фільми формуватимуть високі духовні потреби суспільства, слугуватимуть зміцненню національної єдності та консолідації українства, сприятимуть подоланню пропагандистських міфів, спрямованих на руйнування єдності України як цілісної держави. Суттєво й те, що патріотичне кіно уможливить сприймати світовою спільнотою події в Україні крізь призму роз'яснень українськими митцями, що мають бути віддані своїй державі [1].

Художня література залишається стратегічним чинником зміцнення гуманітарного поля України та консолідації українства. Так, в Аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» підкреслюється: «Треба наголосити, що консолідація суспільства неможлива без якісного масового читання, яке в умовах цифрової епохи катастрофічно зменшується... Нація, яка читає, вміє критично мислити та не піддається ворожій антигуманній пропаганді» [2, с. 363]. Дійсно, нині відбувається широка експансія візуальних

форм мистецтва як у життя суспільства в цілому, так і окремої його особистості; кінотеатри, телевізор та комп'ютер створюють новий режим сприйняття. Читання книг, наукових журналів і газет відійшло на другий план, однак читання, як відомо, – це особливий тип розумової праці, який розвиває абстрактне й логічне мислення, здатність до концентрації уваги. Коли людина перестає читати, то вона втрачає здатність до швидких асоціацій, до яскравості уявлень, до емоційності сприйняття. Окрім цього подолання радянських і російських неоімперських стереотипів залежить і від того, яку саме літературу читають громадяни України, бо «сила імперської системи країни, як правило, втілюється і в потужній художній літературі у цій країні» [7, с. 142]. Тому в 2016–2018 рр. у нашій державі значно зросло видавництво книг та брошур українською мовою як за кількістю назв, так і за тиражем [4].

Українські культура та мистецтво стають засадничими у системі заходів реінтеграції окупованого Донбасу до українського гуманітарного простору, адже саме в умовах української національної культури, що виступає інтегративним чинником для факторів, які творять національну свідомість та самосвідомість людини, формується національно свідомо особистість, відповідно, підвищується самосвідомість нації в цілому. Оскільки наша держава планує реінтеграцію тимчасово непідконтрольних територій до України, то це передбачає не лише силові методи, а й боротьбу за світоглядні орієнтації та настрої населення, яке знаходиться в захоплених ворогом регіонах. Це передбачає і «деокупацію» свідомості мешканців непідконтрольних українських територій від насаджених російською пропагандою міфологем, у яких український народ постає як органічна складова російського етносу, насаджується первинність російської мови і культури по відношенню до української, вказується на релігійну православну єдність. Тому мистецтво, з його широкою системою комунікації, яка практично не має перешкод, має можливість транслювати інформацію на найширшу аудиторію; сприяти усвідомленню й осмисленню певних ідеологічних установок. Воно є важливим засобом оптимізації духовного світу людини, та що суттєво, мистецтво дає можливість обмінюватись думками людям різних національностей і поглядів, навіть кардинально протилежних, чим об'єднує людей та сприяє толерантності спільнот.

Як справедливо зауважує Микола Рябчук: «Колоніальна спадщина в Україні є досить важкою – ще важчою навіть, ніж комуністично-тоталітарна» [5, с. 13]. Тому і окремі митці, і цілі художні колективи здійснюють численні поїздки у райони, наближені до зони ведення бойових дій на Сході України; створюють документальні та художні фільми, презентують тематичні виставки з показом подій 2014–2018 рр. Такі культурно-мистецькі заходи сприяють підвищенню рівня толерантності в українському суспільстві, розкривають культурно-мистецький потенціал різних регіонів нашої держави, зацікавлюють населення України цими регіонами та залучають громадян до культурного відновлення зазначених регіонів, що сприяє консолідації всього українства. Таким чином, культурно-мистецькі проекти,

спрямовані на посилення комунікацій між регіонами нашої держави, сприяють єднанню України як цілісної держави, зменшують вплив російської пропаганди на українство, сприяють подоланню колоніальної специфіки українського культурно-мистецького простору.

У результаті ефективних культурно-мистецьких практик в Україні поступово створюється якісний національний мистецький продукт, яким цікавляться за кордоном, що засвідчують, наприклад, найбільші в світі Франкфуртські книжкові ярмарки (Німеччина), де українські книжки отримують відзнаки. Як відомо, Франкфуртський книжковий ярмарок у наші дні водночас постає і виставкою, і книговидавничим бізнес-форумом. Участь у ньому означає вихід на світовий рівень як для держави, так і для видавця; це одне з пріоритетних місць, де проводиться культурна політика.

У 2015 р. для України зазначений книжковий ярмарок мав важливе стратегічне значення, бо на ньому презентувалися видання, які висвітлювали драматичні події Євромайдану та війну на Сході України. Це дало можливість ознайомити світову спільноту з реальними подіями в нашій державі на противагу російській пропаганді, яка поширює недостовірну та перекручену інформацію. Франкфуртський книжковий ярмарок 2016 р. для України також мав важливе культурно-стратегічне значення – вперше 9 українських книжок було відзначено у категоріях: 1) найкращі ілюстрації та обкладинки; 2) найкрасивіші книги світу 2016 р. на Франкфуртському книжковому ярмарку; 3) найкращі дитячі та підліткові видання з усього світу [8]. У рамках програми відбувалася дискусія «Поезія в контексті війни. Війна в контексті поезії» і «Україна: поезія в період війни». На книжковому ярмарку українські митці продемонстрували, що мають достатньо креативного потенціалу, щоб на гідному рівні представити нашу державу як перспективного і надійного партнера на ринку.

Отже, мистецькі твори, культурні програми та художні проекти формують позитивний імідж нашої держави, зміцнюють зв'язки зі світовими арт-спільнотами, підвищують інвестиційну привабливість України, у певній мірі просувають її економічні та політичні інтереси на міжнародній арені. Вплив мистецтва на суспільство значний, він значно ефективніший та дієвіший, ніж той, що відображений сьогодні у державних докумен-

тах. Мистецтво, поєднуючи раціональне й емоційне, ідеологічне й психологічне з певним типом художнього мислення та яскравим виявом національного характеру, здатне комплексно впливати і на окрему особистість, і на суспільство в цілому.

Наразі важливо, щоб наша держава підтримувала українські культурні індустрії та залучала їх до соціально-культурних проектів. Культурні індустрії (або їх називають креативні індустрії) включають в себе образотворче і музичне мистецтво, архітектуру, рекламу, видавничу справу, кіно- і відеопродукцію, теле-, радіо-, Інтернет трансляції, фотографію, дизайн і моду. Цікаво те, що в шкалі роботодавців Європи ця широкомасштабна галузь посідає третє місце, поступаючись лише будівництву та підприємствам громадського харчування. Європейці широко використовують можливості креативної індустрії як в економічному зростанні своїх країн, так і в зниженні соціальної напруги в суспільстві. Тобто культурні (креативні) індустрії – це не лише джерело духовного та естетичного розвитку суспільства, а й важливий та перспективний сектор економіки країни, який варто використовувати для збагачення держави.

Висновки. Процес консолідації українства передбачає позбавлення вітчизняного культурного простору від пострадянського та російського культурно-мистецького впливів, які породжують конфлікт двох ідентичностей – проросійської неоімперської та української проєвропейської, що гальмує формування національної ідентичності громадян України, роз'єднує різні регіони нашої держави. Тому українська мистецька спільнота має створювати власний наратив, який буде сприйматися різноманітною аудиторією. Створюючи такий наратив необхідно враховувати ідеї громадянської солідарності, патріотизму та толерантності. При цьому потрібно, щоб зберігалися, з одного боку, українські мистецькі традиції, а з іншого, – забезпечувалась конкурентоспроможність на світовому арт-ринку. Важливо, щоб українська держава підтримувала україномовні культурно-мистецькі проекти як на внутрішньому, так і міжнародному арт-ринку, сприяла оновленню матеріально-технічної бази художніх закладів, стимулювала підвищення професійного рівня мистецьких кадрів. Важливо, щоб у творах мистецтва, культурно-мистецьких програмах і проектах були закладені ідеї національної єдності та патріотизму.

Список літератури:

1. Авер'янова Н.М. Художнє кіно як системний засіб впливу на процес консолідації українства // Zbiór artykułów naukowych «Rozwoj i praktyka» (Zakopane, 29.12.2017). – Warszawa: Wydawca Sp. z o. o. «Diamond trading tour», 2017. – 76 str. – S. 62-64.
2. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К.: НІСД, 2015. – 684 с.
3. Воропаєва Т. Українська національна еліта постколоніальної доби: громадянський вимір / Тетяна Воропаєва // Українознавчий альманах. – Випуск 22. – К.: «Міленіум+», 2017. – 160 с. – С. 86-93.
4. Оперативні дані випуску книжкової продукції у 2018 році / Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrbook.net/statistika_html
5. Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження / Микола Рябчук. – К.: «К.І.С.», 2011. – 240 с.
6. Саїд Е. Культура й імперіалізм / Едвард Саїд. – К.: Критика, 2007. – 608 с.
7. Томпсон Е. Трубадури імперії. Російська література і колоніалізм / Ева М. Томпсон. – К.: Ви-во Соломії Павличко «Основи», 2006. – 368 с.
8. Франкфуртський книжковий ярмарок 2016: здобутки українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://starylev.com.ua/news/frankfurtskyu-knyzhkovyy-yarmarok-2016-zdobutky-ukrayinciv>.

Аверьянова Н.Н.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВА НА ПРОЦЕСС КОНСОЛИДАЦИИ УКРАИНСТВА ПОСТКОЛОНИАЛЬНОГО ПЕРИОДА

Аннотация

В статье показано, что, используя искусство как специфический инструмент воздействия на общественное сознание, можно консолидировать украинство вокруг значимых для украинского государства ценностей и смыслов. Иными словами, искусство можно превратить в действенный фактор формирования духовных потребностей, национально-патриотических чувств и национального сознания украинцев. Установлено, что в наши дни искусство следует рассматривать как важный социокультурный инструмент достижения взаимопонимания между странами и сообществами.

Ключевые слова: постколониальная эпоха, культурно-художественные проекты, креативная индустрия, художественное кино, художественная литература.

Averianova N.N.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE INFLUENCE OF ART ON THE CONSOLIDATION OF UKRAINIANESS POSTCOLONIAL PERIOD

Summary

The through the influence on social consciousness can achieve important results in creating of certain ideas, values, spiritual needs as well as stereotypes and patriotic ideals. That is why such purposeful usage of art in modern conditions the can be a powerful factor of consolidation of Ukrainians. It is established that nowadays art should be viewed as an important sociocultural instrument for achieving mutual understanding between countries and communities.

Keywords: postcolonial period, cultural and artistic projects, creative industries, cinema, imaginative literature.